

Raport de activitate
10 octombrie – 31 decembrie 2018
PN-III-P1-1.1-TE2016-0968

Literatura și cultura idiș în contextul multicultural bucovinean.
Cristalizarea și dinamica unei identități culturale

Francisca SOLOMON

În prima fază a proiectului, directorul de proiect a organizat o întâlnire de lucru (5 noiembrie 2018) cu toți membrii echipei, în cadrul căreia s-au discutat și stabilit sarcinile de lucru. Au fost abordate următoarele aspecte: parcurgerea bibliografiei generale, abordările metodologice propuse, posibilele dificultăți care ar putea fi întâmpinate în desfășurarea proiectului, planificarea diseminării rezultatelor care vor fi obținute. De asemenea, în urma consultării cu toți membrii echipei au fost reevaluate segmentele tematice pe care fiecare membru al echipei de cercetare își propune să le cerceteze și să le analizeze în următoarele etape de lucru. S-au conturat următoarele direcții de cercetare: Statutul limbii idiș în context habsburgic și posthabsburgic; Nathan Birnbaum / Die Czernowitzer Sprachkonferenz (1908) – Prezentarea evenimentului în presa vremii; Problematika limbii și culturii idiș oglindită în presa de limbă germană din Bucovina; Rolul unor organizații culturale în promovarea limbii și culturii idiș; Transferuri și interferențe lingvistice în textele unor autori bucovineni / Reflectarea fenomenului de multiculturalitate și plurilingvism în textele unor autori bucovineni; Presa idiș.

În această perioadă a fost parcursă de toți membrii echipei o parte a bibliografiei generale care se află în fondurile bibliotecilor și arhivelor din Iași, București, cu referire la tematica propusă (cultura idiș în Europa de Est și Centrală, poziționarea comunităților evreiești din spațiul românesc și austriac față de oferta culturală de expresie idiș în contrapondere cu alte oferte culturale).

În perioada 11-17 noiembrie 2018, Francisca Solomon a absolvit un stagiul de documentare și de cercetare la Biblioteca Academiei Române, în cadrul căruia a identificat și consultat în fondul bibliotecii o serie de materiale, cu precădere periodice în limba idiș, a căror analiză va sta la baza unui studiu mai amplu. În acest context a fost consultat periodicul „Der jüdischer Weg” (1932-1933), un periodic publicat în limba idiș, acesta constituind un important organ al asociației ortodoxe evreiești Agudas Yisroel din Bucovina, de orientare profund tradiționalistă și care prin programul și activitățile sale se poziționa critic și dezaprobativ atât față de oferta ideologică sionistă, cât și față de oferta social-democrată. De asemenea, a fost analizat periodicul „Das jüdische Blatt” (1928), autointitulat „Organ al ortodoxiei evreiești din România Mare”, care completează acest cadru de cercetare cu noi

informații relevante, documentate extrem de fragmentar în studiile pe teme bucovinene deja apărute.

De asemenea, Francisca Solomon a parcurs edițiile periodicului „Tshernovitser bleter” apărute între anii 1929-1933, urmând ca edițiile apărute între anii 1934-1937 să fie consultate în cadrul unui alt stagiu de documentare.

În urma analizării bibliografiei generale și a unor periodice idiș s-a constatat că pentru presa evreiască din Bucovina, preferința pentru limba germană este definitivă, acest fapt datorându-se gradului ridicat de asimilare și de aculturație a populației evreiești la cultura germană. Spre deosebire de presa evreiască redactată în limba germană și care a cunoscut o largă receptare din partea cititorilor bucovineni, se observă că proiectele de presă în limbile idiș și ebraică inițiate până în anul 1914 au avut parte de o durată scurtă de existență. Majoritatea acestor periodice au beneficiat de o susținere financiară redusă, fiind tipărite doar în câteva numere, procesul de receptare înregistrând astfel un eșec rapid. Presa redactată în limba idiș cunoaște o popularitate crescândă abia în perioada imediat următoare Primului Război Mondial, în anii 1920-30 putând fi deja documentate periodice care au beneficiat de lungă durată. Acest fenomen poate fi asociat cu dinamica proceselor de migrație din cadrul comunităților evreiești învecinate, numeroși evrei galițieni și basarabeni refugiindu-se în Bucovina ca urmare a manifestărilor antisemite declanșate acolo pe fondul războiului (Susanne Marten-Finnis). Această ipoteză este pe deplin plauzibilă; un fenomen similar care reflectă un evident transfer cultural are loc și în cazul peisajului jurnalistic vienez de limbă ebraică și idiș, atât inițiatorii, cât și receptorii acestor periodice fiind în general imigranți, provenind în marea lor majoritate din rândurile evreimii galițiene.

Presa s-a constituit astfel într-o importantă porta-voce a naționalităților din provinciile Monarhiei, creând o imagine caleidoscopică în care se reflectă constelația unei întregi societăți, studierea sistematică a genezei și evoluției acesteia deschizând noi orizonturi de înțelegere și noi piste de interpretare.

Ana-Maria PĂLIMARIU

Politica de germanizare, căreia evreii îi sunt supuși încă de la anexarea Galiției și Bucovinei în monarhie, este percepută de foarte mulți evrei, mai ales din Bucovina, ca o ofertă culturală, pe care generațiile o preiau cu interes din ce în ce mai mare. Acest lucru se poate observa și după anul 1918, după dizolvarea monarhiei habsburgice, când numeroși evrei bucovineni continuă să cultive vechile valori „austriece”. Limba germană s-a dovedit a fi un vehicul deosebit de important în încercarea acestora de a-și păstra identitatea austriaco-bucovineană, în același timp de a o cultiva mai departe. Având în vedere aceste aspecte exogene pe de o parte, precum și unii factorii endogeni pe de altă parte, cum ar fi trezirea conștiinței naționale și sioniste, precum și internaționalismul socialist, am

consultat trei periodice în limba germană disponibile la Biblioteca Academiei din București. De precizat este faptul că o anumită parte a surselor primare de limbă germană se află la București, iar o altă parte, cu precădere cea de dinainte de 1918 se află la Viena sau la Cernăuți.

Ana-Maria Pălimariu a consultat periodicul „Die Volkswehr” disponibil în România doar la Biblioteca Academiei din București (cu excepția numărului 1062, din anul 1930, anul XXI de apariție, care mai este disponibil și la Biblioteca Mihai Eminescu din Iași), mai precis numerele datând din anii 1929-1935, care însă nu reprezintă toată perioada sa de apariție, periodicul fiind înființat în anul 1906, iar din 1922 funcționând ca organ de presă al Partidului „Național-Evreiesc”. Studiarea anilor de apariție din perioada 1929-1935 a revelat faptul că periodicul este reprezentativ cu precădere pentru urmărirea conturării unei laturi a identității evreiești bucovinene, care după dizolvarea monarhiei habsburgice, pe de o parte își păstrează limba germană, pe de altă parte luptă pentru recunoașterea egalității depline a drepturilor evreilor – drepturi care, pe fondul faptului că evreii nu dispuneau de o limbă colocvială comună, le fuseseră refuzate, mai precis recunoașterea ca „popor”. Probabil acesta este și motivul pentru care periodicul se autointitulează „Die Volkswehr”/ „Apărarea poporului”. Preocuparea recunoașterii identității evreiești reprezintă o prioritate atât pentru evreii de orientare „jüdisch-national”, cât și pentru evreii sioniști, prezenți în rândul redactorilor de până la începutul anilor 1920. După ce în anii 1920 mișcările antisemite încep să se radicalizeze, periodicul va continua să mai transmită în principal idealurile conștiinței naționale, reflectate prin persoana politicianului Benno Straucher, însoțind campaniile sale electorale până la finele carierei acestuia în anul 1935, când, după 50 de ani de carieră politică în Cernăuți, el le va recomanda electorilor să-l aleagă pe fiul său Eduard Straucher. Orientarea sionistă și emigraționistă, reprezentată de către Mayer Ebner, se va distanța de politica purtată de organul „Die Volkswehr”, cu care constituise de la început un front comun, deoarece aceasta din urmă va pleda pentru promovarea științei evreiești și ebraice, precum și la promovarea aspirațiilor poporului evreu în Bucovina. Mayer Ebner pe de altă parte și-a continuat expunerea convingerilor sioniste și migraționiste în periodicul „Ostjüdische Zeitung” – ziar care este disponibil integral în cadrul fondului de presă digitalizat, disponibil în mediul online al Bibliotecii Naționale Austriece (ÖNB) din Viena.

Ana-Maria Pălimariu a consultat de asemenea periodicul „Vorwärts”, disponibil la Biblioteca Academiei din București cu numerele provenind din anii 1918-1937 (doar numerele 141-282 cuprinse între lunile iulie-decembrie 1922, fiind disponibile la Biblioteca Mihai Eminescu din Iași), de orientare social-democrată, în care rivalitatea dintre Benno Straucher și Mayer Ebner, mai ales de la apariția exceselor antisemite de la începutul anilor 1920, este de asemenea vizibilă. Periodicul „Vorwärts” este reprezentativ pentru a putea reconstrui poziționarea comunităților evreiești bundiste din spațiul românesc și austriac față de oferta culturală de expresie idiș în contrapondere cu alte oferte

culturale. Evoluția poziției sa de-a lungul celor patru decenii de apariție explică și numeroasele măsuri de cenzură, care i-au fost aplicate din partea guvernului român.

De asemenea, tot la Biblioteca Academiei Române din București, Ana-Maria Pălimariu a parcurs și ediția din februarie a periodicului „Jüdisches Familienblatt” (anul al doilea de apariție) din anul 1935, singurul, care lipsește la Biblioteca Mihai Eminescu din Iași.

Cristina SPINEI

În această primă etapă, Cristina Spinei a purces, alături de directorul de proiect și de ceilalți membri, la o evaluare a informațiilor ce rezultau din bibliografia tematicii, făcându-se o departajare dintre cele fiabile și cele care solicită o foarte atentă considerare.

În urma revizuirii aparatului informațional, s-a aplecat asupra aspectelor ce privesc înțelegerea contextului istoric, politic, social și cultural, fără de care o expunere a evoluțiilor din peisajul idiș bucovinean nu ar fi posibilă.

Pentru a putea oferi o explicație verosimilă pentru performanțele științifice, literare și artistice ale lumii idiș, Cristina Spinei s-a ocupat așadar cu lectura de studii de specialitate, având în vedere cu precădere cele trei perioade relevante pentru tematica proiectului. Astfel s-a procedat la o aprofundare a ceea ce se înțelege prin peisaj specific al vieții idiș bucovinene, cu precădere a aspectelor referitoare la dimensiunea socială și culturală, pentru a putea preleva punctele de interes prim ale proiectului repartizate Cristinei Spinei, respectiv cele care implică rezultatele literare. Din lecturile parcurse s-a putut urmări inclusiv cum Bucovina a constituit un exemplu adesea citat de colaborare interetnică, astfel lansându-se celebra expresie *homo bucovinensis*, prototip al individului tolerant, ce vorbește cel puțin două limbi și care este caracterizat în general printr-un model de conviețuire interetnică pașnică. Conform opiniei lui Emmanuel Turczyński, un cunoscut istoric german expert în constelația bucovineană, aici a existat un adevărat „consens ideologic” bazat pe „larg diseminata identificare a bucovinenilor cu trăsăturile regiunii, cu un sistem legal bine stabilit, toleranță și progres socio-cultural, unde loialitatea către aceste valori nu însemna neloialitate față de propria comunitate etnică sau religioasă”. În acest sens această situație a fost prezentată adesea alegoric, prin imaginea unei mese de taroc (joc de cărți foarte popular în Bucovina acelor timpuri), unde puteau fi auzite până la chiar patru limbi, în funcție de naționalitatea jucătorilor. Din aceleași publicații a putut conchide că, din punct de vedere al efervescenței culturale, Bucovina a fost considerată un exemplu demn de urmat de restul Europei, orașul Cernăuți fiind numit „ultima Alexandrie a Europei” (Zbigniew Herbert), datorită cosmopolitismului cultural ce exista acolo. Trecutul istoric și cultural al Bucovinei, modelul de toleranță etnică, religioasă și culturală oferit de această regiune istorică, ce a trecut și prin patimi naționaliste generatoare de revendicări teritoriale, constituie astfel o bază importantă de plecare în demersul cercetării spațiului idiș așa cum se

dezvăluie el în textele literare, ce vor constitui baza cercetării în perioadele următoare ale proiectului.

Iulia PETRIN

În această perioadă, Iulia Petrin a consultat bibliografia generală propusă drept bază de documentare și de cercetare. În această privință, Iulia Petrin s-a axat pe trei teme principale care au în vedere câmpul cultural bucovinean, rolul jucat de comunitățile evreiești în Bucovina istorică și nu în ultimul rând, importanța culturii idiș în Europa de Est și Centrală, cu precădere în spațiul bucovinean.

Într-o primă fază, au fost consultate o serie de publicații care fac referire la spațiul bucovinean din punct de vedere istoric și cultural: Cécile Cordon, *An der Zeiten Ränder: Czernowitz und die Bukowina; Geschichte, Literatur, Verfolgung, Exil* (Viena: Theodor Kramer 2002); Ariane Afsari, Martin Pollack (Hg.), *Mythos Czernowitz: eine Stadt im Spiegel ihrer Nationalitäten* (Potsdam: Deutsches Kulturforum östliches Europa 2008); Victoria Popovici, Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer (Hg.), *Gelebte Multikulturalität. Czernowitz und die Bukowina* (Frankfurt am Main: Peter Lang 2010); Helmut Braun (Hg.), *Czernowitz. Die Geschichte einer untergegangenen Metropole* (Berlin: Ch. Links Verlag 2005).

Ulterior, Iulia Petrin s-a concentrat asupra publicațiilor care se axează pe rolul jucat de comunitatea evreiască în spațiul austriac, dar mai ales cel bucovinean: Steven Beller, *Vienna and the Jews: 1867 - 1938; a cultural history* (Cambridge: Cambridge Univ. Press 1989); Hugo Gold (Hg.), *Geschichte der Juden in der Bukowina*, Bd. I. 1958 / Bd. II 1962 (Tel Aviv: Olamenu); Edith Silbermann (Verfasserin), Amy D. Collin (Hg.), *Czernowitz - Stadt der Dichter: Geschichte einer jüdischen Familie aus der Bukowina (1900 - 1948)* (Paderborn: Fink 2015); Markus Winkler, *Jüdische Identitäten im kommunikativen Raum. Presse, Sprache und Theater in Czernowitz bis 1923* (Bremen: Ed. Lumière 2007).

A treia temă face referire la limba și cultura idiș în Europa de Est și Centrală, cu accentul pe Bucovina istorică și pe prima conferință „mondială” pentru limba idiș din anul 1908, care a fost organizată la Cernuți. În această privință au fost consultate următoarele publicații: Otto F. Best, *Mameloschen: Jiddisch - eine Sprache und ihre Literatur* (Frankfurt am Main: Insel Verlag 1973); Armin Eidherr, *Jiddische Kultur und Literatur aus Österreich* (Klagenfurt: Theodor Kramer 2003); Marion Aptroot, Roland Gruschka (Hg.), *Jiddisch: Geschichte und Kultur einer Weltsprache* (München: Beck 2010); Kalman Weiser, Joshua A. Fogel (Hg.), *Czernowitz at 100: the first Yiddish language conference in historical perspective* (Lanham: Lexington Books 2010); Eleonore Lappin-Eppel, „Die Czernowitzer Sprachkonferenz (1908) in der deutschsprachigen Presse”. În: Markus Winkler (Hg.), *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen* (München: IKGS Verlag 2011).

Nu în ultimul rând, au fost consultate următoarele resurse online:
<http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Language/Yiddish#suggestedreading> și
<http://yleksikon.blogspot.com/>, în care se găsesc informații cu privire la evoluția limbii idiș de-a lungul timpului, respectiv marile personalități ale culturii idiș.

29.11.2018

Director de proiect,
Lect. dr. Francisca Solomon